

Digitales Brandenburg

hosted by Universitätsbibliothek Potsdam

Sifre Ḳodesh

‘im targumim u-ve’urim mi-meḥabrim shonim

Sifre Tere ‘Aśar - ‘im Perush Rashi ve-targum Ashkenazi u-ve’ur

Landau, Moses I. Landau, Moses I.

Prag, 595 [1834 oder 1835]

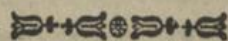
יגח רפס

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9129

ס פ ר ח ג י

מתורגם ומבואר

מאת ישראל נייאמאן מכרמדי.

ונוסף לו

פירוש רשיי ז"ל.

ולמלוח לועזיות אשר בו

נספחה לסוף שנים עשר הנביאים

העתקה ובאור

מאת המדפיס משה הלוי לנדא.

שנת ת"ק צ"ה לפ"ק.

CHAGI.

פראג

דרוק אונד פערלאג דעם משה הלוי לנדא.

א (א) בשנת שהים לדריוש המלך
 בחדש הששי ביום אחד
 לחדש היה דבר יהוה ביד חגי
 הנביא אל זרבבל בן שאלתיאל
 פתח יהודה ואל יהושע בן
 יהוצדק הכהן הגדול לאמר:
 (ב) כה אמר יהוה צבאות לאמר
 העם הזה אמרו לא עת-בא-עת-
 בית יהוה להבנות: (ג) ויהי דבר-

א (א) אים צווייטען יצהרע
 דער רעגיערונג דריוש'ס,
 אים ערשטען טאגע דעם זעב-
 סטען מאנאטס ווארד דעם
 זרובבל, זאָהן דעם שאלתיאל,
 פֿירשטען יהודה'ס, אונד דעם
 האָהען פריעסטער יהושע זאָהן
 דעם יהוצדק, פֿאלגענדע פֿער-
 הייסונג דורך דען פראָפֿעטען
 חגי ערטהיילט: (ב) זאָ שפּריכט
 דער עוויגע צבאות: נאָך זיין
 דיא פֿערקינדיגטע צייט ניכט
 דא, איזט דיא אללגעמיינע
 זאגע דיעזעם פֿאלקעס, דיא
 צייט נאָך ניכט, דא דער

טעמפעל דעם עוויגען ערבוט ווערדען זאלל; (ג) דאָרום ווירד דורך מיך דען פראָפֿע-
 טען

ר ש י

א (א) בשנת שהים לדריוש, הוא דריוש מלך פרס שהיה אחר אשורוש ומלכיו במדרש
 ויקרא רבה שנה של אסתר היה ובמי בורש הראשון עלו זרובבל ויהושע הכהן מנבל
 לירושלים ושלח בראשון בורש אמר (עזרא א') מי בכל עמו וגו' ועמדו לרי יהודה ובנימין
 ושלחו אגרותיה' לבורש לכוות לבטל מלאכת ב"הם שהתחילו (וכוה ובעולם) מיום ההוא בטלו
 כמפורש (בעזרא ד' כ"ד) באדין בטילת עבודת בית אלהא וגו' ובטלה ג' שנים שמלך בורש וי"ד
 שנים של אשורוש ושנה הראשונה של דריוש בנו ובשנת ב' נאמרה נבואה זו לחגי לזרזם לחזור
 ולבנות במלאכ' ולא יראו כי לא ינטלו' העב"ם שהק"ב יללם: (ב) העם הזה אמרו לפי
 שנטלו אויביהם על ידיהם בראשונה סגורים הם שלא אקיים את דברי שאמרתי לפי מלאות
 למרבות ירושלים ע' שנה ולא יבא עוד עת ביתי להבנות אמור להם שאל עתה העת אבל עת
 הראשון לא היה אלא לפקידה למלאות לתחילת מלכות בבל ע' שנה וכן היתה לסוף ע' נפקדו
 לעלות ע"פ בורש אבל בניין הבית נתלה במרבות ירושלים שבמי לדקיהו שהיה למלאות י"ח
 שנה

ב א ו ר

א (א) דריוש, כבר זכרנו בהקדמה הכוללת, סדר המלכים ומספר השנים שהיו מימי בורש
 מלך פרס, שהרשה ליתר הגולה לעלות לירושלים ולבנות הבית, עד שנת תרתין לדריוש
 הפרסי (דחריוש היסטטטספיט) שאז נשלמו למרבות ירושלים ע' שנה שנבא ירמי' עליהם (ירמי'
 כ"ה י"ב, כ"ט יו"ד), ובאותו זמן היתה נבואת חגי לזרז העם למלאכה שנית, אחר שנטלוה
 לרי יהודה ובנימין בזמן המלכים הקודמים, כנזכר בעזרא (ד' כ"ד, ה' י"א). זרבבל בן
 שאלתיאל, אחי אחיו היה, (עיין ד"ה א' ג' י"ט), וקראו בן מטעם בני בניו הרי הן כבנים,
 וחולי הי' נכבד יותר מאביו פדיה. וכן אמר זכריה בן עדוא, והוא הי' בן זכריה בן עדוא
 (מרד"ק). פחה, דבוק עם יהודה, והנפרד פֿחה, וטעמו שליט ומושל, בלשון פרסי (פחטט)
 שהוא מושל העיר (טטטטטההוטער). ובהיות שבזמן בית שני לא היו מלכים ביהודה כ"א מושלים,
 והיו תחת ממלכת מלכי האומות, לכן נקראו בן. יהושע בן יהוצדק וגו', יהוצדק הי' בן שריה
 כהן הראש שנהרג בעיר רבלה ע"י נבחראקן והוא הלך בגולה, ובנו עלה עם זרובבל בימי בורש
 לבנות הבית: (ב) לא עת-בא, מנוקד בסגול בהיותו מוקף עם בא, וכן עת-בית, וטעם
 הכפל, כדרך ואני אגא אחי בא (הראב"ע). והוא מאמר העם המתראשים במלאכת הבנין,
 כי

יְהוָה בִּירְחֵי הַנְּבִיא לְאֹמְרֵי:
 (ד) הֲיֵעַת לָכֶם אַתֶּם לְשֵׁבֶת
 בְּבִתְיֹכֶם סְפוּנִים וְהַבִּית הַזֶּה
 חָרַב: (ה) וְעַתָּה כֹּה אָמַר יְהוָה
 צְבֹאוֹת שֵׁימוּ לְבַבְכֶם עַל--
 דְּרֹכֵיכֶם: (ו) זִרְעֹתֶם הֲרַבְתֶּם וְהִבֵּאתֶם
 מִעַט אֲכֹל וְאֵין לְשִׁבְעָה שְׂתוֹ
 וְאֵין לְשִׁכְרָה לְבוֹשׁ וְאֵין לֶחֶם לֹא
 וְהִמְשַׁכְּרִים מִשְׁתַּכְּרֵי אֶל-צְרוּר

מען חגי, אייך פאלגענדעס פֿאַם
 עוויגען פֿערהייסען: (ד) וויא?
 עס געציעמט זיך איטצט, דאס
 איהר אין געטאָפֿעלטען צימ=
 מערן וואָהנט, אינדעס דיע=
 זער טעמפעל אין טריממען
 ליעגט? — (ה) איטצט — זאָ
 שפּריכט דער עוויגע צבֿאות —
 אַ בעטראַכטעט דאָך אייער
 געווערבע! — (ו) דיא אום=
 זאט איוט פֿיעל, דעס ער=
 טראַגס וועניג — דער שפּיווע
 געניס ניכט ציר געניגע, דעס
 געטרענקס ניכט ציר פֿיללע —
 דיא בעקלידונג ניכט צום ער=
 ווערמען, אונד יעדער געוויג
 צער=

נקוב

ר ש י

שנה למלכות בכל כדאמר מר גלו בי"ח גלו בי"ט ועמה מלאו הי"ח: (ד) העת לכם. ל' תימה
 לנך נקוד הה' בפתח: ספונים. מכוסים בנסרי ארזים כמו (מ"א ו') ויספון את הבית וספון
 את הבית בארו וכן ת"י הכדין כשר לכוין דאחון יתבין בנתיא די מטללין בנסרי ארזא ובית
 מקדשא הדין חרב: (ה) על דרכיכם. על עסקיכם שאחס רואין שאין במעשה ידיכם ברבה
 כמו שהא אומר זרעתי הרבה והנא מעט כ"ז בשביל חורבן ביתי הוא: (ו) והנא מעט. בעון
 ביכורים שנטלו: אכול ואין לשבעה. בעון ביטול מנחות: שחו ואין לשכרה. שניטל טעם היין
 לפי שנטלו הנסכים: לבוש ואין לחם לו. בעון בגדי כהונה שנטלו: והמשחכר משחכר אל

ב א ו ר

בי העת אשר עליה נבאו הנביאים להבנות הבית עדיין לא בא' ונאלו אר"ר העת להבנות בית
 ה', העת ההיא עוד לא בא: (ג) ויהי דבר ה' וגו', הוא אס דבר הנביא בעלמו שהולך ומדבר
 ברוח קדשו את דבר ה' שהי' אליו (והאס תחת הכנוי בדרך הלשון לפעמים) וכמו שתרגמתי;
 אז הוא דברי כותב הספר, שהעיר, כי על דברי העם שהזכיר, הי' דבר ה' ביד חגי הנביא
 הנוכח בתחלת הספר. ולפ"ז אין צורך במה שכתבו הרד"ק וראב"ע, כי מלת לאמר בפסוק
 הזה ענינו לאמר לעם, שלא נדרכו בכ"מ: (ד) העת, בפתחת הה"א והיא לשאלה: לכם
 אחם, כפל הכנוי להורות על הפלגת התימה, כלומר, אחם החושנים בסבלותיכם שידעתם
 לשער הזמן מתי לעשות זה ולהניח זה, האס ראוי היא העת שתשנו אתם בנתיבם ספונים,
 בעוד שהבית חרב — ? ומדברי הרד"ק נראה כי שצורו כמו לשנת אחם, ועפ"ז תרגמתי:
 בשונים, מאר לנתיבם, וענינו קרוי הבתים וכסויין, וכן וספון בארו (מלכים א' ז' ג'):
 (ה) שימו לבבכם על דרכיכם, כלומר, התבוננו ותנו לבבכם למעשיכם ועסקיכם. דרכיכם,
 כמו מעשות דרכיך (ישעי' נ"ח) ותרגמתי כל"א (געווערבע) שהוא שם הכלל לכל עסקי ב"א
 המביאים שכר לבעליהן, וכמו שמבאר והולך: (ו) זרעתי הרבה, כלומר הלא תראו כי המארה
 יש בעל מעשה ידיכם, כי אס תורעו הרבה, ותביאו מעט היפך דרך העולם, וגם מה שתיבאו
 לבית, הקללה שולטת בו, כי אכול ואין לשבעה, שחו ואין לשכרה. אכול, מקור, וכן שחו,
 לבוש, בדרך הלשון להשמע במקור תחת השם לפעמים. לשבעה, שם המקרה, וכן לשכרה,
 כמו שניעה, ושכרות בדברי חז"ל, והשכרות הוא שניעת השתייה: לחם לו, שם בפלס קור
 מפעלי הכפולים, וטעמו הלבוש אשר מדרכו לכנסות ולהאס את הלבוש, אינו כדאי להאס לו.
 והמשתכר, או הוא מענין שכר שכיר, או מענין ריוח במ"מ, והטעם א', ולכן תרגמתי במלת
 (געוויג) דמשחמעי לתרי אפי. אל צרור נקוב, אשר לא יכיל הדבר המואס לחובו, וכמו

נְקִיב: (ז) כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
 שִׁימוּ לְבַבְכֶם עַל-דַּרְכֵיכֶם:
 (ח) עֲלוּ הַהָר וְהִבַּאתֶם עֵץ וּבְנוּ
 הַבַּיִת וְאַרְצֵה-בּוֹ וְאֶכְבֶּד* אָמַר
 יְהוָה: (ט) פָּנֵה אֶל-הַרְבֵּה וְהִנֵּה-
 לְמַעַט וְהִבַּאתֶם הַבַּיִת וּנְפַחְתִּי
 בּוֹ יַעַן מָה נָאֵם יְהוָה צְבָאוֹת יַעַן
 בֵּיתִי אֲשֶׁר-הוּא חָרַב וְאַתֶּם רָצִים
 אִישׁ לְבֵיתוֹ: (י) עַל-כֵּן עָלִיכֶם

ואכבדה קרי

כלאו

צערדינעט וויא אין איינעם לע.
 כעריגען זאקקע. — (ז) א בע-
 הערציגעט דאך, שפריכט
 דער עוויגע צבאות, דיעזען
 אייערן שטאנד! — (ח) זא
 שטייגעט הינוף יענען בערג,
 שאפעט האליץ הערבייא, ער-
 בויעט דען טעמפעל — וואהל-
 געפעלליג מיר — מיר צור עה-
 רע — שפריכט דער הערר. —
 (ט) דאז שטרעבען איזט נאך
 איבערפלוס — אונד מאנגעל
 העררשט איבעראלל; שאן
 האבט איהר דען געוויזן אים
 היזע — אונד איך הויכע איהן
 הינוועג! — וועס האלב דיעס?

שפריכט דער עוויגע צבאות — מיינעס טעמפעלס וויללען, דער פערדעט ליענט; אינ-
 דעס יערער פאן אייך נור אום זיין אייגענעס הויז בעקימערט איזט. (י) דארף ערגינג דיעס

אי

רשיי

לרור נקוב. כל ריוח שאתם עושים הולך וכלה כמותן מעותיו בקשר בגד נקוב: (ח) ואכבדה.
 חסר ה"א כנגד ה' דברים שהיו במקדש ראשון ולא במקדש שני ארון אורים ותומים ואז ושכינה
 ור"ק כדאיתא במס' יומא: (ט) פנה אל הרבה. עד הנה הייתם סגורי' להביא מן השדה
 הרבה והבאתם מעט: ונפחתי בו. אכזב עליו מכת רקבון והתולעת: ונפחתי. ל' נוסח
 באז פחס (ישעיה נ"ד): (י) עליכם כלאו שמים. על חוביכון: כלאו. מנעו:

באר

שיכנס בן ילא, כמה דאמרי אינשי (גויז געוואונגען, זון לערדוואנגען) וחד מן חברי' אחר
 שגם משתכר השני הוא מלאון שבר אגמי נפס (ישעי' י"ט ט') שענינו סגירה וסתירה (וכן יש למה
 הזאת הוראה זו בלאון ערבי) כלומר שהמשתכר חושב לשוא להסגיר שברו ולמלאות בו לרור
 נקוב, כשאמר הלוטו (איינען געזעכערטען זאק פילונען). ולזה הוא בבנין התפעל אשר הוראתו
 לסעמוס על פעולה מדומה, כמו יש מתעשר ואין כל (משלי י"ג ד'): (ז) שימו לבבכם,
 מוסב למטה על הפסוק שלאחריו, כלומר אחרי שתימו לבבכם על דרכיכם ותראו כי החטא
 גורם ע"כ עלו ההר והבינו לבנין הבית: (ח) ההר, בה"א הידיעה, כוונתו על הלבנון הגודע,
 אשר משם לקחו הלוטנים עמי ארזים לבנין הבית ברשיון כורש, כוונתו לזה בתרגומי בתיבת
 (יענען), או כוונתו על הר הבית: ואכבד כחיב, ואכבדה קרי, והענין אחד ודרש חז"ל במסכת
 יושא (דף כ"א ע"ב), ידוע: (ט) פנה אל הרבה, יוסיף להוכיחם ולעוררם על רוע מעמדם,
 כלומר אם תפנו עלמיכם להשיג הרבה, והנה למעט, וגם מה שהבאתם כגד הביתה ושבתם
 שבודאי לכם הוא, אני נוסח בו שילך לכליון. ושורש פנה יסול גם על התכלית שאליה יכוון
 האדם במעשיו, כי הוא נגזר ממלת פנים, והתכלית המכוון הוא נגד פני האדם (ואולי מזה
 הטעם יובן הכתוב, כי רעה נגד פניכם להשיג הרבה, והנה למעט, וגם מה שהבאתם כגד הביתה ושבתם
 וכן משנה פניו ותשלתו [איוב י"ד כ'] ע"ד דרש חז"ל שרמו על אד"הר, כי באכלו מן העץ
 הדעת שנה את תכליתו), תנין מזה תרגומי (שטרעבען). יען מה, המתיק המליכה לשאול
 על מה זאת לכם? — ואמר על כי אתם רלים איש לביתו, ר"ל שכל אחד מכם משתדל רק
 לביתו, ובבנין הבית החרב אתם מתעללים: (י) על כן עליכם, חסר דבור המליכות כדרש על

הרוב

תרגום אשכנזי קמט

איבער אייך: דען טהוויא פֿער-
 זאנט דער היממעל, דיא ער-
 דע פֿערוויינערט דיא פֿרוכט;
 (יא) איך פֿערקינדיגטע איינע
 דיררע, איבער פֿלור אונד גע-
 בירג, אויף קאָרן, וויין אונד
 אָהל אונד יעדען ערטראַג דעם
 באַדענס, איבער מענשען אונד
 פֿיעה, אונד איבער אַללעם
 מ'הוזאם ערוואַרבענע. —
 (יב) זרובבל, שלהיאלס זאָהן,
 דער האָהע פֿריעסטער יהושע,
 זאָהן יהוצדק'ס, אונד דער
 געזאממעטע איבעררעסט דעם
 פֿאַלקעס געהאַרעטען היערויף
 דער שטימע דעם עוויגען
 איהרעם גאָטטעס דורך דיא
 אַנרעדע דעם פֿראַפֿעטען חגי,
 אַלס דער עוויגע איהן זאָנדטע.
 דאָ אינדעססען דאָז פֿאַלק נאָך
 אימער אין באַנגער פֿורכט
 פֿאַר דער דראָהונג דעם עיו-
 גען וואַר, (יג) זאָ שלאָס חגי, דער אַכגעאַרדנעטע דעם עוויגען, יענע בערייטס אַכגע-
 שטאַט.

כִּלְאוֹ שָׁמַיִם מִטּוֹל וְהָאָרֶץ כְּלוֹאָה
 יְבוּלָה: (יא) וְאֶקְרָא חָרֵב עַל-
 הָאָרֶץ וְעַל-הַהָרִים וְעַל-הַדָּגָן
 וְעַל-הַתִּירוֹשׁ וְעַל-הַיְצִהָר וְעַל
 אֲשֶׁר תּוֹצִיא הָאָדָמָה וְעַל-הָאָדָם
 וְעַל-הַבְּהֵמָה וְעַל כָּל-יִגְיַע כַּפַּיִם:
 (יב) וַיִּשְׁמַע זְרֻבָבֶל וּבְנֵי-שְׁלֵתִיאל
 וַיְהוֹשֻׁעַ בֶּן-יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל
 וְכָל שְׂאֵרֵי הָעָם בְּקוֹל יְהוָה
 אָלֵהֵיהֶם וְעַל-דְּבָרֵי חָגִי הַנְּבִיא
 כַּאֲשֶׁר שָׁלַח יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם
 וַיִּירָאוּ הָעָם מִפְּנֵי יְהוָה: (יג) וַיֹּאמֶר
 חָגִי מִרְאֵךְ יְהוָה בְּמַלְאָכוֹת יְהוָה
 לַעַם

ר ש י

(יג) במלאכות ה'. בשליחות המקום:

באור

הרוב, ושעורו ע"כ הי' זאת עליכם, שהשמים עלרו טלם, והארץ מונעה את יבולה. כלאו,
 ענין מניעה ועלירה, (ולכן נקרא בית הסהר בית הכלא, ע"ש שמונע את היושב בו מללאת
 ממנו, וגדרות לאן יקראו מכלאות, שמונעים את הלחן מללאת חובה). מטל, מ"ס השלילה
 וענינו מתת טל: (יא) ואקרא חרב, גזרתי עליכם יונש על הארץ שלא יהי' לה לזות מתחת,
 ועל ההרים שדרכם להלמית עלים טובים נושאים פרי טוב, ועל הפירות שיתבשו מיבשות האויר.
 ועל האדם ועל הבהמה, כייבשת האויר תוליד בהם חלאים רעים. ועל כל יגיע כפיים, כלל,
 כל מה שישתכרו בעמלם לא יכליח, וכל יגיע לריק: (יב) ועל דברי חגי הנביא, כלומר,
 וביותר על דברי חגי הנביא, ועל תוכחתו אשר הוכיחם כאשר שלחו ה'. וייראו העם מפני
 ה', ידוע שכל יראה המחוברת במקרא עם תיבת מפני, היא יראת עונש. ומעתה שעור
 הכתוב כך הוא לדעתי, כי זרובבל ויהוצדק וכל שארית העם, ר"ל הגדולים והחשובים שבהם
 שמעו בקול ה', והטו אזנם לדברי חגי, והבינו את לבנם למלאות את דבר ה'; אמנם כהיות
 שהפחותים שנעם יראו מפני יעוד העונש ודברים קשים אשר קרא עליהם חגי נשם ה', אז
 הוסיף חגי לאמר לעם במלאכות ה', כי לא יראו ולא יתו באשר שה' יהי' אחס ויעזרם
 במעשיהם, ע"ד שאמרו רז"ל (שבת דף למ"ד ע"ב) אין השכינה שורה לא מחוץ עללות ולא
 מתוך עלבות אלא מתוך שמחה: (יג) מלאך ה', הנביאים יקראו ג"כ נשם מלאכים, כלומר
 שליחי ה', וכן ויהיו מלעיבים במלאכי אלהים (ד"ה ב' ל"ו י"ו). במלאכות ה', בשליחות ה':
 ויער

שטאטטעטע באַטהשאַפֿט נאָך מיט פֿאַלגענדען וואָרטען אַן דאָז פֿאַלק: איך ווערדע מיט אייך זיין! שפּריכט דער עוויגע. (יד) היערדורך ערוועקטע דער עוויגע דען מוטה זרובכל'ס, זאָהן דעם שלחאל, פֿירשטען יהודה'ס, דען מוטה דעם יהושע, זאָהן דעם יהוצדק דעם האָהען פּריעסטערס, זאָוויא דען מוטה דעם געזאממען אַ בעררעסטעס דער נאַציאָנער געשטאַלט, דאַס זיא זאָפֿאַרט הינגינגען, אום זיך צור אַרבייט אים טעמפעל איהרעס גאָט טעם, דעם העררן צבאות, אַנ צושיקען, (טו) אַם פֿיער אונד צוואַנציגסטען טאָגע דעם זעכ סטען מאָנאַטס, אים צווייטען רעגירונגס איהרע דעם קע ניגם דרויש.

לָעַם לֵאמֹר אֲנִי אֲחַכְמֶם נְאֻם יְהוָה: (יז) וַיַּעַר יְהוָה אֶת־רוּחַ זָרְבָבֶל בֶּן־שִׁלְתַיָּאל פֶּתַח יְהוּדָה וְאֶת־רוּחַ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וְאֶת־רוּחַ כָּל שְׂאֵרֵי הָעָם וַיָּבֵאוּ וַיַּעֲשׂוּ מִלְאכָה בְּבֵית־יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵיהֶם: (טו) בְּיוֹם עֶשְׂרִים וָאַרְבַּעָה לַחֹדֶשׁ בַּשָּׁשִׁי בַשָּׁנָה שְׁתַּיִם לְדַרְיוֹשׁ הַמֶּלֶךְ:

ב (ח) בַּשְּׁבִיעִי בְּעֶשְׂרִים וָאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה בְּיַד־חֲגִי הַנְּבִיא לֵאמֹר: (ג) אָמַר נְאֻם־יְהוָה זָרְבָבֶל בֶּן־שִׁלְתַיָּאל פֶּתַח יְהוּדָה וְאֶת־יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וְאֶת־שְׂאֵרֵי הָעָם

ב (ח) אַם איין אונד צוואַנציג סטען טאָגע דעם זיע בענטען מאָנאַטס ערגינג דעם עוויגען וואָרט דורך דען פּראָ פֿעטען חגי פֿאַלגענדער געשטאַלט: (ג) שפּריך דאָך צו זרובכל, שלחאל'ס זאָהן פֿיר שטען יהודה'ס, צו יהושע יהוצדק'ס זאָהן דעם האָהען פּריעסטערס, אונד צודען נאָך איב

לאמר פֿיר פֿעטען חגי פֿאַלגענדער געשטאַלט: (ג) שפּריך דאָך צו זרובכל, שלחאל'ס זאָהן פֿיר שטען יהודה'ס, צו יהושע יהוצדק'ס זאָהן דעם האָהען פּריעסטערס, אונד צודען נאָך איב

ר ש י

(יד) ויבאו ויעשו מלאכה. החילו מסתין באננים ומסכרים ענים בששי כ"ד לחודש ובשביעי ככ"א היה דבר ה' אל חגי:

מי

ב א ו ר

(יד) ויער ה', כלומר ע"י זה שהחזיק הנביא את לנס, העיר ה' את רוחם: ויער, בפחת העי"ן להרחבת אות הגרון: ויבאו ויעשו, הזמינו עצמם לחדש מלאכת הבנין אשר נתבטלה זה ימים רבים: (טו) ביום עשרים וארבעה וגו', מוסב למקרא שלפניו, שנים הוא הכינו המלאכה וכל לרבי הבנין:

ב (א) דבר ה', נבואה שני', שהיתה ביום כ"א לחדש השביעי בשנה ההיא. וכונת הנבואה היתה, נהיות שאותם הנשאים מן הגלות וראו את הבית הראשון בגדלו ותפארתו, היו צובים ומלמערים א"ע על שפל ערך הבית הזה נגד הראשון, כנזכר בעזרא (ג' י"ג). והולך הנביא

תרגום אשכנזי קנ

ריגען דער נאציאָן: (ג) איזט
 עטוואַ נאָך יעמאַנד אין אירער
 מיטטע, דער פֿאָן יענען אויס-
 געוואַנדערטען איבריג גע-
 בליעבען, אונד אַלזאָ דיעזען
 טעמפעל אין זיינעם עהעמאָה-
 ליגען גלאַנצע זאָה, זאָ ווירד
 ער איהם פֿרייליך אַטצט — זאָ
 וויא ער איהנון ערבליקט —
 זעהר אונבעדייטענד שיינען.
 (ד) זייא אינדעפסען ניכט
 מוטהלאַז, זרובבל! שפּריכט
 דער עוויגע, פֿערצאָגע ניכט,
 יהושע זאָהן יהוצדק'ס! אויך
 דוא, געוואַמטעס פֿאַלק,
 פֿאַסכע מוטא! שפּריכט דער
 עוויגע, פֿאַללציעהעט אייער
 בעגינגען, דען איך בין מיט
 אייך! שפּריכט דער עוויגע

לֵאמֹר: (ג) מִי בְּכֶם הַנִּשְׁאָר אֲשֶׁר
 רָאָה אֶת־הַבַּיִת הַזֶּה בְּכַבְדּוֹ
 הָרִאשׁוֹן וְמָה אָהֶם רָאִים אֹתוֹ
 עַתָּה הֲלוֹא כְּמָהוּ כָּאִין בְּעֵינֵיכֶם:
 (ו) וְעַתָּה חֹזֵק זָר בְּבֵל וְנֹאם־יְהוָה
 וְחֹזֵק יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן
 הַגָּדוֹל וְחֹזֵק כָּרְעִים הָאָרֶץ נֹאם־
 יְהוָה וְעָשׂוּ כִּי־אֲנִי אֲחַכֶּם נֹאם
 יְהוָה צְבָאוֹת: (ה) אֶת־הַדְּבָר אֲשֶׁר
 כָּרַתִּי אֲחֵכֶם בְּצִאתְכֶם מִמִּצְרַיִם
 וְרוּחִי עִמָּדַת בְּתוֹכְכֶם לִתְרוּאוֹ:

כי

צבאוח. (ה) — יענען פֿערטראַג, דען איך בייא אייערעם צונע אויס עגיפטען מיט אייך ער-
 ריכטעט — נאָך וואַלטעט מיין גייכט אין אייערער מיטטע. זייד דאָהער אונפֿערצאָגט!

דען

ר ש י

ב (ג) מי נכס הנשאר. שהיה מן הגולים ועודנו חי: אשר ראה וגו'. את הראשון אין זה
 חשוב בעיניו: הלוא כמהו כאין. יודע אני כי מי שראה הראשון אין זה בעיניו אלא
 כאין: כמוהו כאין. הוא ואין שוים הן כמו (הושע ד') והיה נעם ככהן אף כאן כמוהו כאין שניהם
 שוים: (ה) את הדבר אשר כרתי. תורת אהם שומרים ורוחי שורה על נביאכם אל תיראו:
 עוד

ב א ו ר

הנביא לזרם שנית ולהנטיחם, כי עוד יהי הבית הזה גדול ושלוס יהי להם: (ג) מי בכם
 הנשאר, עוד מן הגלות אשר ראה בעיניו את יקר הבית הראשון. הבית הזה, ע"ש העמיד
 או טעמו בעבור שהי' באתו המקום נעלמו, אשר הי' הבית הראשון של שלמה: ומה אהם
 ראים אהו עתה, במלכ השפל: הלוא כמהו כאין בעיניכם, עניו נערך אל הבית הראשון,
 נדלתי יהי' זה בעיניכם כאין: (ד) ועתה חזק וגו', ר"ל אמנם אף שנדמה עתה בעיניכם כן,
 נכל זאת אל תרפו ידיכם, ואל תעלנו ברומכם, כ"א חזקו ואמלו לנכס: ועשו, מוטעם
 נטעם אתנח, כי שעורו הכינו עמייכם לגמור את מעשיכם, כהוראת פעל עשיי' נכ"מ על גמר
 ההתחלה: כי אני אחכם, כלומר אני בעל היכולת אהי' בעזרתכם: (ה) את הדבר וגו',
 לדעת המפרשים מוסב על ועשו שנפסוק הקודם, וטעמו שיעשו את הדבר אשר כרתי לשמור
 תורת ה', וא"כ סיוס המקרא, כי אני אחכם הוא, מאמר מוסגר. ולדעתי יתכן יותר, כי
 המאמר הזה הוא כמו באור המאמר הקודם, ושעורו הלא זה הדבר אשר כרתי אתכם בלאחכם
 ממלכים לאמר והייתי לכם לאלהים, ואחס תהיו לי לעם. ורוחי עמדה בחוככם, טעמו
 השפעת רוח קדשי והשגחתי עודם בחוככם במקדם, כי ענין עמידה נכ"מ הוא הקיום וההשאר.
 ובענין הוראת שם רוח בכלל, יש להעיר פה, כי ידוע שנמו שאין סנה בלא מסונב, כן להיפוך
 נשפוט

(ו) כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עוֹד
 אֶתְּתַמְעַט הִיא וְאֲנִי מְרַעֵישׁ אֶת־
 הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ וְאֶת־הַיָּם
 וְאֶת־הַחֲרָבָה: (ז) וְהִרְעֵשְׁתִּי אֶת־
 כָּל־הַגּוֹיִם וּבָאוּ חֲמֹדַת כָּל־הַגּוֹיִם
 וּמִלֹּאֲתֵי אֶת־הַבַּיִת הַזֶּה כְּבוֹד

אמר

(ו) דען אלוף שפריכט דער עוויג
 גע צבאות: נאך אום איין קלויג
 נעם — אונד איך מאכע הימם
 מעל אונד ערדע, מעער אונד
 לאנד רעגע, (ז) ערשיטטערע
 גאנצע נאציאנען, דאס זיא
 מיט איהרען בעסטען שעטצען
 היין נאך מיינעם טעמפעל וואל
 לען, אונד זא ווערדע איך דייע
 זעם הווי פאללער העררליכע
 קייט זיין לאסטען! דייעס איזט
 דעם

רשי

(ו) עוד אחת מעט היא. שתכלה מלכות פרס זו המושלי' עליכם עוד אחת תקום למשול עליכם להלכ
 לכם מן מלכות עכ"ס ומעט יהא זמן ממלתו: (ו) ואני מרעיש. בניסים הנעשות לבני
 חשמונאי: את השמים וגו'. ויבינו ששכינתי שורה בבית זה ויביאו תשורת זהב וכסף כאשר
 כתוב

באור

בשפוט על מליאות סנה מה, בראותינו מסוככים ופעולות, ונקיש מן הפועל על הפועל,
 ואף אם לא נשיג בחושנו מהות הפעל הזה, מ"מ נאמת מליאותו, כאלו ראינוהו והשגנוהו.
 ד"מ בראותנו כי מטבע המאנגעט להמשיך אליו את הברזל, ידענו באמת כי יש כח פנימי בו
 הפועל המראה הזה, והכח הנסתר הזה יכונה בשם כח רוחני (גייסטיגע קראפט) או רוח סתם,
 שרבו ב"ח להורות על גדרו העלמי והנדלו מן הגשמי המוגבל במקום ובזמן, לא כן הרוחני
 הנלתי מוגבל. וזה טעם ורוח אלהים מרחפת, על כח אלהי הנמלא בכל דבר לשמרו מכל
 נזק ולהשגיח בקיומו. וכן רוח הנבואה והשראת שכינה יקרא בשם רוח ה' כמו רוח ה' דבר בי
 (שמאל ב' ב"ג ב'). וכמו כן יקרא הרוח החיוני המהוה כל חי בשם רוח, כמו כל אשר נשמת רוח
 חיים באפיו, וכן יקרא בשמו האויר היסודי, אשר הוא יסוד וסבה לנשימת הבעלי חיים, אף אם
 מהותו בלתי מושג בטבעו, מ"מ נראה פעולתו תמיד, ולזה יתואר ההשגחה אלהית הכוללית
 והפרטית בשם רוח. ובה יובן כוונת הכתוב פה, ורוחי עמדת בתוככם, ר"ל השגחתי עליכם
 לשמרכם מכל רע, ולהלליה את מעשיכם, היא עומדת וקיימת לעד, (ועיין בהקדמה הכוללת
 שדברנו שם בענין הזה): (ו) עוד אחת מעט היא, מלת מעט היא יחס הזמן (חדווערבייך
 טעמפאריט), מטעם ועוד מעט ואין רשע (תהלים ל"ז). ומוסב על התחלת הדבור, כלומר
 אף אם תראו עתה את הסיכל במלכ השפל, המתינו עוד מעט מן הזמן, ואני מרעיש וגו'.
 ומלת אחת היא על הנלתי מתואר במין (כייטרופן) שדרכו בל"ע לבוא בלשון נקבה. ואני מרעיש
 את השמים וגו', ע"ד ההשאלה, כלומר שאנכי אהי' מסבב לטובתכם התחדשות תנועה בשמים
 ובארץ, שיבואו כל העמים יושבי הארץ בית אל לכבוד ולפאר אותו, וכמו שמבאר והולך בפסוק
 שלאחריו, והמשל הזה מלאנו הרבה בדברי הנביאים, שמים ארגיו ותרגשו הארץ (ישעי' י"ג
 י"ג) לפניו רגזה הארץ רעשו שמים (יואל ב' יו"ד) ודומיהם שכולם משל על התחדשות תנועה
 יתירה בטבע, דוגמת מאמר הלועז (דיח וועלט זיין זוויפרוהר זעטלען): (ו) והרעשתי את
 כל הגוים, ת"ו ואזיע ית כל עממיה, כלומר אתן בלבם שילאו ממקומותם להרבות כבוד הבית
 ולהניח שם בספס והנסס (מרד"ק): ובאו חמדה כל הגוים, לדברי המפרשים חסר ב"ת השמוש,
 כמו ומראה ולא בחדות (במדבר כ"ב ח') הנמלא בית ה' (מלכי' ב' י"ח ט"ו) וכדומה, וענינו
 שכל הגוים יבואו בחמדתם לביתי, וטעם כל הגוים השני בדרך ל"ע לכפול השם תחת הכנוי.
 ולדעתי יתכן יותר כי חמדת כל הגוים הוא תאר לבית, ושעור המקרא כך הוא, שכל הגוים
 יבואו לביתי, שהוא חמדת כל הגוים, לעבוד שם את ה' ולכבדו בתשורה ומנוחה, וכמו שנאל
 זכרי' ורסוקים יבואו וננו כהיכל ה' וגו' ובאו לבקש את פני ה' בירושלים, ותרגומו בל"א (ע"ה)
 טיט:

דעם עוויגען צבאוח אויס-
 שפרוך. (ח) מיין איזט יאראז
 זילבער, דאז גאלד יא מיין
 שפריכט דער הערר צבאוח.
 (ט) יא פראכטפאללער מיססע
 דיעזער צווייטע טעמפעל זיין,
 אלס יענער ערשטע, נאכדעם
 איך

**אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: (ח) לִי הַכֶּסֶף
 וְלִי הַזָּהָב נָאִם יְהוָה צְבָאוֹת:
 (ט) גְּדוֹל יְהוָה כְּבוֹד הַבַּיִת הַזֶּה
 הָאֲחֵרוֹן מִן־הָרִאשׁוֹן אָמַר יְהוָה**
 צבאוח

ר ש י

כתוב בספר יוסף בן גוריון: (ח) לי הכסף ולי הזהב. וכידי להביא לאשר חפצתי בו: (ט) גדול יהיה. רב ושמואל חד אמר בבבלין וחד אמר בשנים ששני בית ראשון ת"י ובית שני ת"ך: שאל

ב א ו ר

טיטטערע גהנלע כהליקנען דאס זיז דעק קרטע לז ווולפפארען, דער איהנען חלונען רייטלענד
 איזט ז. ג. ו. ו. ולדעת המחבר ס' מאור עינים, קמדת כל הגוים הוא בנוי לגדולי העמים ושריהם
 אשר יבואו ירושלימה. וכמו שמלאנו בספרי קורות העמים, ויהי' לפ"ז תרגומו: (ח) וזעור
 היידען חדעל ווירד הין נאך ויינעק טעמפעל ווולונען: כל הגוים, ידוע שהוראת כל לפעמים
 על חלק הפרטי מן הכלל, כמו שאמר ישעי' (ל"ד ב') כי קלף לה' על כל הגוים וחמה על כל
 כבאם, ולא אמר אלא על חלק מן האומות, כמו שפירש בסוף הענין, וכן אמר ירמי' (ד' כ"ז)
 שממה תהי' כל הארץ, על חרבן ירושלים, ובתרגומי של מלות כל הגוים הראשון (גהנלע כה)
 ליהנען) כוונתי גם על הוראה אחרת של מלת כל, על הכללית שנחלק הפרטי: ומלאתי אח
 הבית הזה כבוד, הרבון שע"י הנזכר יהי' הבית הזה מלא כבוד: (ח) לי הכסף וגו', מחובר
 עם מה שלפניו לתת סבה וטעם לביאת העמים במנוחות ותשורות, כי לי הכסף, ביד מי שהוא
 שלי הוא, ואנכי אסבב שיבואו הכל לביתי עם קניניהם ורכושם לכבוד אותי: (ט) גדול יהי'
 כבוד הבית וגו', מן ראוי להעיר פה בקולר על הוראת שם כבוד בכללו, ואומר, כי כל
 הדברים הנותנים יתרון לבעליהם זיגדלוס וינשאוס בעיני זולתם, כלם אומרים כבוד, והשם
 הזה יאות להם. ולכן מלינו שיפול השם הזה על ענינים הרבה, כן על הדברים המדומים כמו
 עושר וגדולה, בבחינת שרבות הקניני' ירוממו בעליהן בעיני רואיהם, כמו עשה את כל הכבוד
 הזה (בראשית ל"א א'); כן על הקנינים האמתיים, כמו חכמה, אושר המדיניי המסתעף
 ממדות מעולות ונכבדות, וזוה הטעם, לשבון כבוד בארצנו (תהלים פ"ה), וכן אושר הנלמי
 אשר לנפש המשכלת, כמו ואחר כבוד תקחני (תהלים ע"ג) הכוונה תקחני לנחול באחרית את
 הכבוד האמתי אשר לנפש. וכן הנפש בעלמה, מלך שהיא חלק אלהי ממעל ויתרון המין האנושי,
 יפול עלי' ג"כ שם כבוד, כמו למען יזמרך כבוד וגו' (תהלים ל') ענינו שאחר המות יזמרך כבוד
 בתמידות נלמי' וכמו שמסיים ה' אלהי לעולם אודך; וכן השראת שכינה במקום מיוחד או השפעת
 הנבואה על האדם יתארו בשם זה, כמו וכבוד ה' מלא את המשכן (שמות מ' ל"ד). והנה מפאת
 ההוראה הכללית שנמלה הזאת, בוודאי כוון הנביא חגי באמרו פה גדול יהי' כבוד הבית הזה
 לכלול בו כל הענינים יחד, שנלם ימלאו שם באופן מעולה ויתר שאת, כמו שבאמת מלאנו
 בעזרא שאמר ברוח קדשו (עזרא ז' ב"ז) ברוך ה' אשר נתן כזאת בלב המלך לפאר את בית
 ה' אשר בירושלים ע"ש, אשר אמר זה על העושר והגדולה אשר נתכבד הבית ממלך דרוש,
 ועיין בס' מאור עינים שכתב כי לא לבד מלני מדי ופרס, כי גם מלכים אחרים כבדוהו כבוד
 גדול, כמו תלמי ואלכסנדר, קלעאפאטרא מלכת מלרים. גם בתלמוד (יומא ל"ז ע"א) נזכר
 קלת מענין הכבוד הזה מונבו המלך עשה כל ידות הכלים של י"הכ זהב, הילני אמו עשתה
 נכרשת וכו', וכן שאר עניני גדולה ותפארת שהנאחי לעיל שנכלל במלת כבוד היו שם ביתר
 עוז. ואל תשיבני ממאמרם ז"ל (שם דף ב"א) ה' דברים חקרו בבית שני ע"ש, שדרשו זה
 ממלת ואכבד חסר ה"א כי בהכרח אין כוונתם שחקרו מכל וכל, אחרי שהם בעלמם אמרו
 (שם) אף מן השמים היתה רבולה בבית ראשון כארי ובשני בכלל, וגם המו' (שם) הרגישו
 זה

איד גליקעליגקייט אן דיעזעם
 אַרטע ענטשטעהען לאַססע!
 שפּיכט דער הערר צבאות.
 (י) אים צווייטען יאהרע דער
 רעגערונג דרויש'ס, אַם פּיער
 אונד צוואַנציגסטען טאָגע דעם
 ניינטען מאָנאַטס וואָרד דעם
 פּאַפּעטען חגי דעם עוויגען
 וואָרט אַלואָ: (יא) זאָ שפּריכט
 דער הערר צבאות: ערפּראַגע
 דיא פּריעסטער אים פּאַלגענע
 דעוועזעצע: (יב) עס טריגע נעמ:
 לך יעמאַנד געווייהטעם פּלייש
 אין ווינעם געוואַנדעם שאַם,
 בעריהרטע נון מיט דיעזעם
 שאַסע כראָד, געמוזע, וויין,
 אַהל אַדער אירגענד איינע אַנ-
 דע

צבאות ובמקום הזה אתן שלום
 נאם יהוה צבאות: (י) בעשורים
 וארבעה לתשיעי בשנת שתים
 קדריוש היה דבר יהוה ביד תגי
 הנביא לאמר: (יא) כה אמר יהוה
 צבאות שאל נא את הכהנים
 תורה לאמר: (יב) הן וישא איש
 בשר קדש בכנף בגדו ונגע
 בכנפו אל הלתם ואל הנזיר
 ואל היין ואל שמן ואל כל-

מאבל

ר ש י

(יא) שאל נא את הכהנים תורה. שאל שכו נגלותם הלכות קודש ועומאה וטהרה: (יב) בשר קדש.
 בשר. עומאת נבילה או שרץ: ונגע בכנפו. לא נגע בשרך עלמו אלא בבגד שהוא ראשון: ואל הנזיר.
 תבטיל

ב א ו ר

זה, שכתבו אורים ותומים היו בבית שני, דאל"כ כה"ג מחוסר בגדים, וכן כתב הרמב"ם בחבורו.
 ואם נאמין לדברי היוסופון לרומיים, היו כמה מלכי העמים אשר שאלו באורים ותומים טרם
 לאתם למלחמה. גם שם יש ספור תבנית המקדש השני וכל כליו, ובתוכו ג"כ לורת הכרבים,
 אשר לפי דרשת חז"ל נחסרו בבית שני. וע"כ ל"ל שכוונתם ז"ל שהמשה דברים חסרו במקלת
 הזן, ואולי באחרית הימים כאשר הרבו לפשוע. וכמו שאמר הכתר למלך הכוזר (מאמר
 שני י"ג) העון הוא אשר מנענו מהשלמת מה שיעדנו בו אלהים בבית שני, וענין אלהי
 היו מזמן לחול כאשר בתחלה, אלו היו מסכימים כלם לשוב בנסח חסלה ע"ש, ודברי
 פי חכם חן, מסכימים לכלל אשר צדינו, כי דברי הנבואה המה על תנאי: האחרון, טעמו
 בערך אל הבית הראשון, כי תאר אחרון אין הכוונה אחרון בהחלט, אלא כמו לאה וילדיה
 אחרונים, וסמוך לו ורחל ויוסף אחרונים, וכן חסרו לדור אחרון ורומיהם. וגם חז"ל הבינו
 פסוק זה על בית שני (פ"ק דב"ב דף ג') ולא כדעת הרד"א שפי' נבואה זו על הבית השלישי,
 ואמר הטעם שאין כבוד אלא שבינה ואין אחרון פה אלא אחרון בהחלט: ובמקום הזה אתן
 שלום, לפי דעת המפרשים טעם מלת שלום פה רק על פנה אחת מהוראותיו, וענינו שיהי'
 שלום והשקט במקום הזה, תחת אשר נשאר הארלות תהיה מלחמה. אמנם האמת שהוראת
 שלום פה ג"כ על הכלת המדינה ואושרה אשר בכללה גם השלום וההשקט ממלחמה, ומלת
 (גליקעליגקייט) כל"א כולל כל הכוונת אלו: (י) בעשורים וארבעה, נבואה שלישית עד פסוק
 כ', וענינה שנאשר החלו לבנות את הבית ביום הכ"ד למדש התשיעי הי' חגי הנביא מורזם
 בדבריו לחזק את לנס ולהבטיחם שתלך המארה אשר הית' במעשה ידיהם עד כה מפני עלותם
 בבנין, ומשוב הנרנה בכל עסקיהם, ולכן התחיל בשאלת הענינים הנזכרים בפסוקים הבאים,
 להציר אותם על כוונת דבריו ותכליתם, וכמו שאבאר להלן: (יא) תורה, קלת דיני עומאה
 וטהרה: (יב) הן וישא איש, מבנין התנאי (קאָניונקטיון): בשר קדש, כמשמעו שנתקדש
 ל:בונה להיות קרב על המזבח (ראב"ע ורד"א): ונגע בכנפו, ביה"ט בנפשו ביה"ט העזר, (איט, דוקר):
 היקדש

תרגום אשכנזי וקנב

דערע שפיוע ווירדען דארוך
 אויך דיעזע נון הייליג ווערדען?
 דיא פריעסטער פֿערנינטען
 עס. (יג) יענער פֿוהר פֿארט:
 בעריהרטע דיעס אללעס
 אבער איין דורך אינע לייזע
 זיך פֿעראונרייניגטער, ווירדע
 עס וואָהל דאָרוך אונריין
 ווערדען? — יאָ ערוויערעטען
 דיא פריעסטער, יאָ עס ווירדע
 אונריין. — (יד) זאָ — פֿערזעטען
 טע יענער — זאָ איזט דיעזעס
 פֿאלק, זאָ דיעזע נאָציאָן פֿאַר
 מיר, שפּריכט דער הערר! זאָ זינד איהרע האַנדלונגען אַללעזאַמטט, אונד — וואָס זיאַ

מֵאֵכֶל הַיְקֹדֶשׁ וַיַּעֲנוּ הַכֹּהֲנִים
 וַיֹּאמְרוּ לֹא: (יג) וַיֹּאמֶר חֲגִי אִם־
 יַגַּע טִמְאֵת נַפְשׁ בְּכָל־אֱלֹהֵי הַיְטִמָּא
 וַיַּעֲנוּ הַכֹּהֲנִים וַיֹּאמְרוּ יִטְמָא:
 (יד) וַיַּעַן חֲגִי וַיֹּאמֶר כֵּן הָעַם־הַזֶּה
 וְכִן־חֲגִי הָיָה לְפָנַי נֹאֵם־יְהוָה
 וְכֵן כָּל־מַעֲשֵׂיהֶם יִדְיָהֶם וַאֲשֶׁר

יקריבו

מיר, שפריכט דער הערר! זאָ זינד איהרע האַנדלונגען אַללעזאַמטט, אונד — וואָס זיאַ

אן

ר ש י

רציל: היקדש. היסחאב: לא. לא יטמא נחלקו בה רב ושמואל חד אמר אישתנוש כהני דנעא
 מגייהו רביעי בקדש ואמרו לו טהור ומד אשר לא אישתנוש כהני חמישי בקדש נעא מגייהו: (יג) אס יגע
 טמא נפש. מת עלמו: יטמא. שהמת אחי אבות הטומאה והחמישי לטומאת שרץ רביעי הוא
 לטומאת מת: (יד) כן העם הזה. כמו שאתם טועים בזו כן אתם טועים בכמה הלכות: ואשר
 יקריבו

ב א ו ר

היקדש, אחת מכל אלה שזכר, אס נגע בו הכנף כאלו נגע בו הנשר עלמו ככתוב (ויקרא וי"ז
 י"ח) וכל אשר יגע בצורה יקדש (עיין נתיבות השלום סס, שמלת יקדש בקל מורה בכ"מ על
 חול הקדושה בדבר): לא, כי אין כח בקדש לקדש מה שאינו קדש ע"י מגע אמלעי (הנ"ל):
 (יג) טמא נפש, ר"ל אס נגע איש אשר הוא עמא נפש אדם אשר ימות (הנ"ל): בכל אלה,
 טעמו בחזת מכל אלה: היטמא, כוונת השאלה היא, אחרי שהמת עלמו לא נגע בו כ"א ע"י
 אמלעי: ויאמרו יטמא, בעבור שטומאת מת חמורה ביותר. ולפי זה היתה תשובת הכהנים
 כדת וכהלכה באשר אמר: (יד) כן העם הזה וגו', כלומר כמו שאמרתם, כן העם הזה,
 טמא הוא ומתועב לפני על אודת התעללותו. ודע שכוונת הנביא בשאלות אלה היתה
 רק על ענין החוכמה שזכר בפסוק הזה ושהאריך הדבור אחרי זה בפסוקים הבאים,
 להמשיל מעשיהם ועניניהם לדברים המטומאים והמתועבים בעיני ה', שעל ידי זה היתה
 המארה שולעת בכל עסקי ידיהם. כן דעת הראב"ע והרד"א, ומשמעות הענין מסכמת
 לדבתם, כי אס עיקר כוונת הנביא הי' כמו שפי' רש"י ז"ל לשאל אותם על דיני טומאה
 וטהרה, ותשובת הכהנים היתה בטעות, (והוא לפי דברי רב בגמרא דפסחים דאמר
 אשתבש כהני), יקשה למה לא שאל אותם כ"א זה הענין לבד? גם למה לא שאל אותם השאלות האלה
 מקודם, אחרי שזכר בעזרא, כי גם קודם בנין הבית הקריבו קרבנות על המזבחות? — אלא בוודאי
 עיקר כוונתו בשאלתו לא הי', רק לבשות ממנו משל, ומיד כשענו הכהני' ויאמרו יטמא, השיג את
 מבוקשו ותפס בדבריה' לאמר, כן העם הזה וגו', כענין מה שמלאנו בדברי נתן הנביא, אשר בא להוכיח
 את דוד, והמתיק טמא במעשה העשיר וההלך, ובאשר החרין דוד משפטו לאמר יומת וגו',
 תפס הכביא בדבריו, ואמר אתה האיש. (עיין שמואל ב' י"ב). ואל תשיבני למה בחר חגי
 במשל זה דווקא, כי כן דרך הנביא לבחור במליכה הנאותה לפי המקום והזמן, בהיות שעב"ם
 הולך ג"כ לעוררם עתה על דיני הקרבנות: וכן חגי הזה, ככל ענין נמ"ש (רד"ק):

שם

יִקְרִיבוּ שֵׁם טָמֵא הוּא: (טו) וְעַתָּה
 עֲשִׂימוּ נָא לְבַבְכֶם מִן הַיּוֹם הַזֶּה
 וּמַעַלְה מִטָּרֵם שׁוֹם אֶבֶן אֶל אֶבֶן
 בְּהִיבֵל יְהוָה: (טז) מֵהַיּוֹתֵם בָּא
 אֶל עֲרַמַת עֲשָׂרִים וְהִיתָה עֲשָׂרָה
 בָּא אֶל הַיִּקְב לַחֲשֵׁף הַמְּשִׁים
 פּוֹרָה וְהִיתָה עֲשָׂרִים: (יז) הַכִּיתִי

אחכם

פִּינְפִיצִיג פּוֹרָה אַבְצוּמַעֲסָסָען, אונד זיעהע — עס וואָרען נור צוואַנציג. (יז) מיט דיררע אונד
 בראַנד

ר ש י

יקריבו שם. אם לא יתנו לבס ללמוד: (טו) ומעלה. שנים שעברו: מטרם שום אבן אל אבן. מטרם חזרתם לשוב ולהוסיף על היסוד שיסדתם בימי כורש ונטל עתה שימו לבבכם לעסוק בזניין ובלימוד לרכי כהונה: (טז) מהיותם בא אל ערמת עשרים. מהיות לבס מאירה משולחצ במעשיב' כאשר עד הנה שהיו מעמידים כרי הראוי למוד מתובו כ' סאין ולא היה מולא אלא עשרה: בא אל היקב. הוא ביר שלפני הגת והיין יורד לתובו: לחשף חמשים פורה. לשאוב ממנו כ' מדות שמודדין בהם יין מגיתות ושמה פורה: לחשף. למלאותם כמו לחשוף מים מגנא (ישעיה ל') וכן חשפי שובל (שם ט"ז): והיתה עשרים. לא שנשתלחה ביין מאירה יותר מן

ב א ו ר

שם, הכוונה על המזבחות אשר הקריבו עד הנה קרבנותיהם כנוצר בעזרא: טמא הוא, אחרי שאין כוונתם רכוייה, בהיות שהתעללו בזניין הבית, שמשם תלא תורה ודבר ה', וכל סדרי הנהגות האומה תלוים בו, כי באמת עיקר כוונת הבית היה שיתקבלו שמה יחד לשפוך את נפשם לפני ה' להשתלם במעשיהם, לטהר את רוחם מכל מקשבות פגול, ערס ילכו אל בית אלהים, אשר לתכלית הזה נלטו על מעשה הקרבנות בידוע. (ונמקום אחר אדבר עוד מזה היצנין א"ה): (טו) מהיותם בא וגו', מן הזמן שבאו אל ערמת עשרים, והוא לבור של אלומים: והיתה עשרה, ולא מלא כ"א עשרה: בא אל היקב, הוא הבור שלפני הגת (רש"י) בזמנו למלא חמשים פורה, והיתה עשרים: לחשף חמשים פורה, ת"י עליון אמתן למעלתא דנה חמשים גרבין דזמר. ובישעיה (ס"ג) תרגם פורה בלשון מעלתא, ולפי תרגומו לא ידענו לכוון שמות הכלים האלה על נכון. לכן אומר אני, כי לפי משמעות הענין פה, גת הוא הכלי הגדול המוכן לעשיית היין, אשר דרכו בו הענבים, ובו היה היקב והפורה, אשר דרכו בהם הענבים. וסדר הדריכה בזמניהם היה על אופן זה: מתחלה לקחו הענבים ונתנו אותם לגת ושם היתה תחלת הדריכה (ולכן פסק המשנה במס' ע"ז פרק ר"י דף נ"ה ע"א, לוקחין גת בעוטה מן הנכרי, לפי שזה היא דק תחלת הדריכה, ולא נקרא עוד בשם יין ע"ש), גת היה לבור העשוי בעין קלות (חיינע רעהרע) ומשם ילא היין לגורגותנא (שהוא בעין סל מלא חורים דקין). ואולי הוא הנקרא בלשון הכתוב פורה (משרש פור, על שם ששם הענבים מתפררים ומרולכים), ומן הגורגותני באו לתוך הבור, כדי לסנן היין מזגים ומחלכנים. ומעת' באור המקרא כך הוא, בא אל היקב, ר"ל אל הבור שבו נקבץ היין, לחשוף חמשים פורה, כלומר לגלות אותו מן החמשים הפורה הנכנסים בו, והיתה עשרים, כי המארה היתה מכוי' גם ביין: (יז) הכיתי אחבש וגו', את כל מעשה ידיכם, כמו בכל מעשה ידיכם, וכן ואתנו אל תמרודו, כמו בנו (רד"ק). או יתכן לומר כי תיבת הכיתי עומדת במקום שנים, ושעור

הכתוב

אֶתְכֶם בְּשִׁדְפוֹן וּבִירְקוֹן וּבְבִרְד
את כל מעשה ידיכם ואין
אתכם אלי נאם יהוה: (ח) שימו
נא לבבכם מן היום הזה ומעלה
מיום עשרים וארבעה לתשיעי
למן היום אשר יסד היכל יהוה
שימו לבבכם: (ט) העוד הזרע
במגורה ועד הגפן והתאנה
והרמון ועץ הזית לא נשא מן
היום הזה אברה: (כ) ויהי דבר

בראנד אונד האגעל פלאנטע
אין איך, יא איירער הענדע=
ווערק, אללעזאמט ליעם אין
צו ניכטע ווערדען, דאך נייע=
מאנד וואנדטע זיך צו מיר,
שפריכט דער הערר! (ח) דיע=
זער צייט עראינערט איך!
פאן דעם הייטיגען טאגע אן
אבער אונד ווייטער, פאם פיער
אונד צוואנציגסטען טאגע דעם
ניינטען מאנאטס, פאן דעם
טאגע נעמליך, דא מאן דען
גרונד צום טעמפעל גאטטעם
(פאן נייעם) געלעגט. ערוועגט
עס וואהל, (יט) איזט געטריי=
דע נאך אין דער טעגנע? —

יזנד וויינשטאק, פייגען = גראנאט = אונד אלבוים מיט פריכטען וואהל בעלאסטעט? וואלאן,
פאן איטטט אן ווערדע מיין זעגען איך! — (כ) פערנער ווארד דעם עוויגען ווארט דעם
חג

ר ש י

מן דגן אלא שאדם טוע' באומד מדת היקב לפי שהוא עמוק אצל הכרי עומד לפניו. ונמסכת
אבות דרבי נתן שנינו טעם למה לא אמר בין מדה מועטת כמ"ס דגן לחזק עשרים וחמש
סורה והיתה עשרה למדך שהיון מדה יתירה לעולם וכשהיון לוקה סי' רע לעולם ולפי שהיון
לחך להיות הרבה מנה בו מניין יתר: (יח) אשר יסד היכל. שהתחילו עתה בשנייה להוסיף
על יסוד הראשון שבו בימי בורש: (יט) העוד הזרע במגורה. עדיין לא זרעתם בשנה זו
והאילנות

ב א ו ר

הכתוב, הכיתי אתכם ואת כל מעשה ידיכם, וכן תרגמתי: בשדפון, כטעם שדופות הקדים
(בראשית מ"א כ"ז): ובירקון, ג"כ קללה מזוי דגן, ש"י חוס השמא נהפך התבואה
לירקין. ואין זה שדפון וירקון הסוכרים בתורה (דברים כ"ב כ"ב) כי חסרם מוכיח עליו שדבר
על הדגן: ואין אחבם אלי, כלומר אין עבמכם עלי (רד"ק), והטעם כי אף שחסרתי
אתכם אין אחד מכם פונה אלי להרגיש בדבר, כי אני הסבותי הרעה לכם על עסקי
התעללותכם: (יח) שימו נא לבבכם מן היום הזה ומעלה, אשר הזכיר לעיל, ומפני שהאריך
בדברים חזר ושנה פה: מיום עשרים וארבעה, הוא היום אשר עמד בו, כלומר אצל עתה
שימו לבבכם, כי נעבור שעסקתם בבנין הבית להוסיף על יסוד הראשון שבו בימי בורש, יבוא
הברכה במעשה ידיכם (מרש"י): (יט) העוד הזרע במגורה, כלומר לאו וראו אם זרע עוד
במגורה, כי המעט אשר הי' בו הולאתם לזרוע השדה (רד"ק): ועד הגפן וגו', טעם עד,
כטעם עד חמור עד שה (שמו' כ"ב ג') כלומר זה כמו זה, ושעורו, מגפן עד תאנה, עד רמון
ועץ הזית עדיין לא נשא פריכי עדיין לא הגיע זמנם לתת פריס, כי בנסלו הי' זה שהות
הזרע התשיעי (מרד"ק), (כי מנין השדשים הי' מניסן לאחר שעלו מבבל, כמו שזנינו
בירושלמי דראש השנה שמת השדשים עלו עמהם מבבל) אצל מן היום הזה אברה
אותם שישאו פרי לרוב, וזהו ששימו לבבכם, על שהספיק את הקללה לברכה, כי תחת
אשר מקודם הי' הדגן בגורן, והמלאה ביקב וכל זאת לא השיגו מנוקסם, מעתה יתברכו
בזמן קלר, אף שאין דגן במגורה ואין פירות בצאים: (כ) דבר ה', זו היא נבואת חגי האחרונה

יְהוָה וְשֵׁנִית אֶל־חֲגֵי בְעֵשְׂרִים
 וְאֶרְבַּעַה לְהַדְשׁ לְאָמֵר: (כא) אָמֵר
 אֶל־זָרְבָבֶל פַּחַת־יְהוּדָה לְאָמֵר
 אֲנִי מֵרְעִישׁ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־
 הָאָרֶץ: (כב) וְהַפַּכְתִּי כַסָּא מִמְּלָכוֹת
 וְהַשְׁמַדְתִּי חֹזֵק מִמְּלָכוֹת הַגּוֹיִם
 וְהַפַּכְתִּי מִרְכָּבָה וּרְכָבִיָּה וַיִּרְדּוּ
 סוּסִים וּרְכָבֵיהֶם אִישׁ בְּתֶרֶב אָחָיו:
 (כג) בַּיּוֹם הַהוּא נָאִם יְהוָה צְבָאוֹת
 אֶקְחָה זָרְבָבֶל בֶּן־שָׁאֲלֻתַי אֶל
 עַבְדֵי נָאִם יְהוָה וְשִׁמְתִּיהָ כַחֲוֹתָם
 כִּי־בֶן בְּחַרְתִּי נָאִם יְהוָה צְבָאוֹת:

חגי עם פיער אונר צוואנציג-
 סמען טאג דיזעס מאנאטס אל-
 זא: (כא) עערהייסע דעם זרובבל
 פירסטען יהודה'ס פאלגענ-
 דעם: זיעהע! היממעל אונר
 ערדע ברינגע איך איז געוואל-
 טיגען אויפרוהר; (כב) ערשיט-
 טערע דער רעגענטען טהרא-
 נע, ריכטע דיא פעסטען ריי-
 כע דער באר בארען צו גרונדע,
 שטירצע וואגען זאממט דען
 פאהרענדען אום, דאס ראם
 אונר רייטער זינקען - הינגע-
 שטירצט איינער דורך דעם אנ-
 דערן שווערדט. (כג) אלס-
 דאן - זא שפריכט דער הערר
 צבאות - אלסדאן געהמע איך
 דך זרובבל שלח'אל'ס זאחן,
 בעו אהרע דרך גלייך דעם זיע-
 געלרינגע, דרך, מיין ליבלינג; דען איך מיר ערקאָהרען האבע, שפריכט דער הערר צבאות.

ר ש י

והאילנות עדיין לא חנטו פירותיהן ומעתה תורעו בזמן ברכה כי בניין הבית יבוא ברכה במעשה ידיכם: (כב) והשמדתי חזק ממלכות הגוים. מלכות פרס שהיא מושלת עכשיו על כל העולם יפלו ביד מלכות אחר' לסוף ל"ד שנה לבנין הבית כמו שאנו שונים במסכת עב"ס: (כג) ושמתיך כחותם. כלפי אנגור על יכניה אביו חי אני אס יהי יכניה בן יהויקים חותם על יד ימינו משם אתקנך (ירמיה כ"ג) ואומר גם כתבו את האיש הזה עכירי למדנו שהועילה לו תשובתו ונולד לו זרובבל והואם כחותם:

ב א ו ר

אשר נבא על עסקי זרובבל: (כא) מרעיש, רמו על מלחמות פרס שתפול ביד מלכות יון לסוף ל"ד שנה לבנין הבית, כמו שאנינו נמס' ע"ז (דף ע' ע"א). ולדעת המחבר ס' מאור עינים ואר מפרשים מוסב על מלחמות אלכסנדר אשר נחזקו ותקף ידו השמיד ממלכת, והפך כסאם והרעיש כל הגוים: (כב) והפכתי כסא ממלכות, כסא כנוי למלכות וממשלה, ואחרי שהכסא יהפך, ע"י זה חוזק ממלכות ישמדו: והפכתי מרכבה, על רכב מלחמה שהיה להם, ע"י זה ירדו סוסים ורכביהם, ואיש בחרב אחיו יפולו, וכן מלאנו בקורות העתים שז"ל בן צימים ההם. והנה אחרי שכבר דבר למעלה (ב' וי"ו) מענין הרעש, וסתם דבריו על מה יורה זה הרעש; לכן עתה מפרש דבריו, ויברר להם שהיעוד הזה נאמר על אבדון העמים שז"ל יגדלו וינשאו בעיני העמים כלם: (כג) אקחך, ע"ד הנה לקחתי את הלויים לי: עבדי, לשון חנה: ושמתיך כחותם, ידוע כי בארץ המזרח המנהג לשמור החותם בשמירה יתירה ומעולה, ולשאת אותו על לנס, וממנהג הזה לקח המשל, לאמר כי השגחתי תהי' עליך כל תפול מעלתך ארצה: כי בך בחרתי, העצם להיות לי לעבד עולם. ואמר כך לאו דווקא כי הוונה גם על זרעך. ויש דרש חז"ל על הפסוק הזה: נאום ה' וגו', המדבר והמקיים: